

HIVZIJA HASANDEDIĆ

SINAN-PAŠINA DŽAMIJA U MOSTARU

Na temelju najstarijeg sačuvanog sidžila mostarskog šerijatskog suda može se utvrditi da je Mostar 1633. godine bio podijeljen na 24 mahale koje su svoje nazive dobile po osnivačima džamija u njima. Prva mahala koja je po dolasku Turaka formirana na području Mostara je Sinan-pašina, a obuhvatala je predio oko bivše Sinan-pašine džamije. Kao dokaz ovoj tvrdnji služi nam, između ostalog, i to što se u turskim službenim dokumentima ova mahala, kao i džamija u njoj naziva »atik« (stara), a ovaj se naziv svugdje davao samo najstarijim mahalama, odnosno džamijama jednog mjesta. Od prvih dana turske uprave postojao je ovdje i trg na što nas upućuje naziv »mejdan« koji se prvi put spominje u izvorima iz 1478. godine.¹

Turski putopisac Evlija Čelebija, koji je kroz Mostar proputovao 1664. godine, navodi u svome putopisu, između ostalog, da je stara džamija u Mostaru sagrađena 878 (1473) godine. On je donio i natpis s ove džamije koji glasi:

من بنا مسجداً في سبيل الله المعين

تاريخها رحمة الله عليه دائماً

Ko za božju ljubav podigne džamiju
Njen kronostih glasi:

»Neka ga vječno prati milost božja«

Godine 878 (1473)²

¹ Defter za hercegovački sandžak NOS iz 1478. god. fotokopija u Orijentalnom institutu u Sarajevu — broj 94, list broj 82/5 — uporedi: Nedim Filipović: Pogled na osmanski feudalizam (sa naročitim obzirom na agrarne odnose), Godišnjak

Istorijskog društva Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1952 (IV), str. 135.

² Evlija Čelebija: Putopis, odlomci o jugoslovenskim zemljama. Preveo i komentar napisao Hazim Šabanović, knj. II, Sarajevo, 1957. god., str. 245.

Navedeni natpis se danas nalazi iznad vrata Vučjakovića džamije. Natpis je po svojoj formi i po formi svoga pisma problematičan. Ne sadrži ime vakifa, a preračunat po »ebdžed« (رحمة) (الله عليه دائمين) daje godinu 935. Ova godina ne označava godinu izgradnje Sinan-pašine džamije a, po svoj prilici, ni Vučjakovića, čija je zakladnica napisana 37 godina kasnije.³ Vučjakovića džamija nije opet identična sa starom džamijom, što se može utvrditi na temelju zakladnice Derviš-paše Bajezidagića (napisana 1593. godine) gdje legator određuje: »Dok se uz džamiju ne podigne posebna zgrada za medresu, muderis će jedan dan držati predavanje u vakifovoj džamiji, drugi dan u Vučjakovića džamiji, treći dan u atik (staroj) džamiji...«

Kako riješiti i objasniti ovaj problem? Ovdje nećemo nagađati kako je Evlija Čelebija došao do podatka da je stara džamija u Mostaru sagrađena 1473. godine. Ne može se zamisliti da je Mostar 40 godina bio bez ijedne džamije, pogotovo kad se zna da je on, odmah po zauzimanju od strane Turaka 1468. godine, postao baza za osvajanje neosvojenih dijelova Hercegovine. Iz tapu tahrir deftera, koji se nalaze i čuvaju u Arhivu predsjedništva vlade u Istanbulu, saznajemo da je Mostar 1478. godine imao 19 kuća, jednog neoženjenog, jednog imama i da mu je prihod od feudalne rente iznosio godišnje 7.910 akči.⁴ Ovo sve govori da je Mostar prije 1508. godine morao imati kakvu takvu džamiju koja je služila potrebama turskih vojnika, službenika i islamiziranih domaćih stanovnika.

Na temelju naprijed navedenog citata iz Putopisa Evlije Čelebije, a i svega izloženog, može se utvrditi da je stara (Sinan-pašina) džamija u Mostaru sagrađena 1473. godine, dakle do pet godina nakon njegovog pada pod Turke. Ovoj vijesti možemo u cijelosti povjerovati i iz razloga što se u turskim službenim dokumentima navodi da je Mostar 1478. godine imao, između ostalog, i jednog imama, tj. glavnog službenika džamije.

Spomenuta džamija je bila sagrađena na Mejdanu (Trgu 1. maja) pedesetak metara od lijeve obale Neretve i oko 300 metara sjeverno od starog mosta. Podigao ju je, vjerovatno, hercegovački sandžakbeg Sinan-beg, koji je upravljao Hercegovinom od 1474. do 1475. godine.⁵ Ona je, po svoj prilici, bila malena, bez munare i bez ikakvih vanjskih i unutarnjih dekoracija.

Kasnije je ovu džamiju prepravio i uz nju munar u podigao drugi hercegovački sandžakbeg Sinan-paša Borovinić (1504—1506).⁶

³ Mehmed Mujezinović: Turski natpisi XVI vijeka iz nekoliko mjesta Bosne i Hercegovine, Prilozi Orijentalnog instituta, knj. III—IV, str. 459.

⁴ Defter za hercegovački sandžak list broj 82/5, Nedim Filipović: Isto, str. 136.

⁵ Dr Ć. Truhelka: Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arhive, Sarajevo, 1911. god., str. 218.

⁶ Na margini jednog manuskripta (u Arhivu grada Mostara, neregistriran) nalazi se sljedeća bilješka:

مدینه موستارده ابتدا بنا اولنان اسکی جامع

خیرات قیودان سنان پاشا فی ۹۱۳. Stara džamija koja je 913 (1507/8) godine prva sagrađena u gradu Mostaru, zadužbina je kapudan Sinan-paše.

Iznad ulaznih vrata džamije nalazila se na jednoj ploči slabim pismom uklesana hidžretska godina 913. Po svoj prilici je Sinan-paša Borovinić ove (913. /1507/08/) godine prepravio i proširio džamiju koju je 1473. godine podigao njegov imenjак i prvi hercegovački sandžakbeg Sinan-beg.

Prvi podatak o postojanju ove džamije nalazimo u zakladnici Muratage, sina Abdurahmanova, iz 1572. godine.⁷ U toj zakladnici legator, između ostalog, određuje da se daje godišnje po 400 akči hatibu Sinan-pašine džamije šejh Veliji, koji je za to dužan svaki dan proučiti po jedan džuz iz Kurana za duše njegove djece i žene mu Hume. Iz zakladnice Derviš-paše Bajezidagića saznajemo da je 1593. godine bio hatib ove džamije neki Mahmud ef. Među potpisnicima Lakišića zakladnice iz 1669. godine nalazi se i Muhamed čelebija, muezin Sinan-pašine džamije.

Sinan-pašina džamija je predstavljala vrijedan spomenik islamske sakralne arhitekture u Mostaru. Bila je građena od tesanog kamena i prekrivena četverostrešnim krovom pod pločom. Imala je uza se tvrdu i visoku kamenu munaru u koju se ulazilo sa sofa. Slovila je kao najprostranija mostarska džamija. Predanje kaže da je građa za ovu džamiju sječena u Ričini.⁸

Nije nam se sačuvala zakladnica ove džamije, pa ne znamo šta je legator ostavio za njeno izdržavanje. Prilikom sastavljanja gruntovnice 1890. godine u posjedu vakufa ove džamije nalazilo se sljedeće: dvije bašče, vrt i četiri gradilišta.⁹

Koristonosni objekti vakufa ove džamije su se tokom vremena potpuno ruinirali tako da je ona koncem prošlog stoljeća ostala gotovo bez ikakvih prihoda. Da se džamija ne bi zatvorila, ugledniji muslimani Mostara su se sastali i zaključili da dobrovoljnim prilozima podignu na zemljištu njena vakufa dućane i da na taj način omoguće izdržavanje njenih službenika. Tako su 1895. godine podignuta u Priječkoj čaršiji tri dućana na ime ovog vakufa. Osim toga, prikupljeno je od raznih legata i dobrovoljnih priloga 4.050 forinti. Sve ovo dato je na upravljanje muteveliji i stavljeno mu u dužnost da popravlja džamiju, dućane i da ostatak svake godine dijeli na 30 dijelova i troši u sljedeće:

imamu	5	dijelova
hatibu	2	dijela
muezinu	4	„

Gornja bilješka je pisana slabim pismom i novijeg datuma. Pribilježena je, svakako, na temelju narodne predaje i godine koja je bila uklesana iznad ulaznih vrata džamije.

⁷ Ova se vakufnama nalazi na kraju knjige u kojoj je napisana Karadžbegova zakladnica. Ko je ovaj Murataga, zasada se ne zna.

⁸ Luka Grdić-Bjelokosić: Mostar nekad i sad, Beograd 1901., str. 13.

⁹ Na jednom gradilištu u blizini džamije izgrađena je 1884. godine vojna kasina za koje je zemljište ondašnja Kotarska oblast u Mostaru plaćala Sinan-pašinu vakufu godišnje mukate po jedan dukat cesarski (Arhiva Vakufskog povjerenstva u Mostaru, akt broj 30/1885). Na tom mjestu se danas nalazi Dom Jugoslovenske narodne armije. Na druga tri gradilišta izgrađena su 1895. godine tri dućana na ime Sinan-pašina vakufa.

muteveliji	5	dijelova
za ulje za kandilje	1,5	dio
za čišćenje džamije	1	„
za mevlud	2	dijela
za učenje hatmi legatorima	3,5	„
podvorniku Vakufskog povjerenstva	2	„
za potrebe džamije	4	dijela ¹⁰ .

Ova je džamija doživjela više adaptacija, a posljednji put je temeljito popravljena 1906. godine kada je s nje skinut krov i postavljen novi.¹¹ Srušena je noću 30. decembra 1949. godine.¹²

Na kraju ističemo da je najveći značaj ove džamije bio u tome što je ona bila jedna od nekoliko najstarijih džamija koje su za vrijeme turske vladavine podignute u našim krajevima.

II

Pored džamije na Mejdanu su za vrijeme turske vladavine podignute još sljedeće javne zgrade: mehcema (sud), hamam (banja) i kuća za stanovanje šerijatskih sudija.

1. Mehcema. Od 1473. godine u Mostaru su sjedili naibi fočanskog kadije, a kadiluk je postao poslije 1506. a prije 1519. godine.¹³ Prva sudska zgrada podignuta je u Mostaru na Mejdanu u blizini Sinan-pašine džamije. Ona je ovdje sagrađena u prvim danima turske uprave i služila je svojoj svrsi sve do 1833. godine kada je Ali-paša Rizvanbegović podigao na Suhodolini konak i u nj prenio sud i neke druge ustanove. Od tada je u mehcemi na Mejdanu bilo smješteno Vakufsko povjerenstvo gdje je ostalo sve do početka ovog stoljeća. Zgrada se održala do naših dana i doživjela je više adaptacija. Danas služi kao privatni stan.

2. Hamam. Hercegovački sandžakbeg Sinan-paša Borovinić podigao je početkom XVI stoljeća i jedan hamam u blizini svoje džamije na Mejdanu. On je imao četiri odjeljenja od kojih su dva služila za kupanje a dva za svlačenje i odmor.¹⁴ Radio je do poslije okupacije 1878. godine i pošto je bio dotrajao, srušen je 5. septembra 1884. godine. Nalog za njegovo rušenje izdalo je ondašnje Gradsko poglavarstvo u Mostaru aktom broj 2662 od 3. marta 1884. godine. Stara građa s njega prodana je na javnoj licitaciji koja je održana 24. oktobra 1884. godine za 363 forinte. Dervišagi Grebi,

¹⁰ Original ovog dokumenta koji je napisan u obliku vakufname nalazi se kod Ahmeda Bišćevića iz Mostara, a prepis u Vakufskom povjerenstvu u Mostaru. U njemu su navedena imena svih darovalaca i količine darovanih iznosa. Dokument je legaliziran kod Šerijatskog suda u Mostaru 8. maja 1896. godine i upisan je pod brojem 713/1896.

¹¹ Arhiva Vakufskog povjerenstva u Mostaru, akt broj 199/1908.

¹² Ova je džamija upisana u gr. ul. k. o. Mostar broj 3.149 k. čest. 27/41 i zaprema zajedno s predvorjem i baščom uz nju površinu od 760 m².

¹³ Hazim Šabanović: Bosanski pašaluk, izdanje Naučnog društva Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1959., str. 188.

¹⁴ Hamdija Kreševljaković: Banje u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1952., str. 88.

muteveliji Sinan-pašina vakufa, predana su tada samo kamena korita.¹⁵

3. Kuća za stanovanje šerijatskih sudija. Mostarski učenjak i muftija Mustafa Ejubović (Šejh Jujo, 1651. do 1707. god.) podigao je na Mejdanu neposredno uz Sinan-pašinu džamiju i mehcemu, jednu kuću za stanovanje šerijatskih sudija koji budu služili u Mostaru. Za vrijeme vlade Ali-paše Rizvanbegovića ova je kuća došla u njegov posjed i on ju je popravio i u istu svrhu zavještao. Ovo saznajemo iz natpisa uklesanog na jednoj ploči koja se nalazi na zgradi desno od njenog glavnog ulaza. Taj natpis glasi.¹⁶

خانۀ زيبا سراي احترام	حندا كاشانۀ دلکش مقام
مصطفی افندی یو بیله بنام	شیخ مرحوم حضرت استاذ کل
جای مسعودی انک ایدی مدام	ابتدا اولدر اساس وضع ایدن
زاده رضوان بك علی پاشا همام	صکره دن ایتدی تملک اول وزیر
او توره ایچنده نواب کرام	وقف ایدوب لله انی شرط ایلمش
سقف وار کانی قریب انهدام	لکن او لمشدی مرور عصر ایله
بوسنه لی حافظ حسن تحسین نام	مجلس ایله فکر ایدوب قاضی بلد
محو اوله کیتد کجه آثاری تمام	کور دیلر بو حال ایله قالسه اکر
و یوردیلر او قافیله اکا نظام	مرجع او قافک اذن آل دیلر
بلده اهلیله حکومت اهتمام	همده نقد آ عون ایدوب صرف ایلدی
بولدی بیک او چیوز طقوز بییلده ختام	حمد لله امر انشاسی انک

Divne li zgrade, privlačnog li mjesta,
Lijepo li kuće, časnog li dvora.
Poštovani i svestrano naobraženi pokojni učitelj
Mustafa efendija, zvani Jujo.
On joj je prvi temelj udario
Neka je vječno njegovo sretno mjesto
Poslije toga u posjed ju je uzeo
Uvaženi Ali-paša Rizvanbegović.
Zavještao je, u ime Boga, odredio je
Da u njoj stanuju časni naibi.

¹⁵ Arhiva Vakufskog povjerenstva u Mostaru, akti broj 7 i 19/1885 (u Arhivu grada Mostara). Zemljište na kome se nalazio hamam upisano je u gr. ul. br. 3.149 k. čest. br. 27/36 i zapremao je, zajedno s bašćom uza nj, površinu od 752 m².

¹⁶ Ovaj je natpis sastavio Hamza

Sulejman ef. Puzić, posljednji mostarski muderis i epigrafičar. Ustupio mi ga je Smail ef. Serdarević, šerijatski sudija, koji ga je našao u njegovoj zaostavštini. Natpis koji se nalazi uklesan na zgradi na mjestima je dobro oštećen, pa se ne može nikako dešifrovati.

Ali tokom vremena dogodilo se
 Da su joj se krov i dijelovi skoro srušili
 Ovo je u vijeću razmotrio mjesni kadija
 Hafiz Hasan Tahsin iz Bosne.¹⁷
 Uočili su, ako u ovom stanju ostane,
 Da će joj se vremenom potpuno tragovi zbrisati.
 Od vakufa su dozvolu dobili
 I s vakufom su plan napravili
 I novčanu su pomoć još pružili i utrošili je
 Građani i uvažena vlast.
 Hvala Bogu njena adaptacija
 Dovršena je 1309. (1891) godine

Od 1878. do 1888. godine u ovoj je zgradi bila smještena općinska bolnica i ona u tom periodu nije služila namijenjenoj svrsi.¹⁸ Zgradu je temeljito popravio 1960. godine Zavod za zaštitu spomenika kulture u Mostaru. Danas služi kao privatni stan.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE MOSCHEE SINAN-PASCHAS IN MOSTAR

In dieser Abhandlung bearbeitet der Autor die Geschichte der Moschee Sinan-Paschas in Mostar, die zu den ältesten islamischen Denkmälern in Bosnien und der Herzegowina gehört hat, und die ein wertvolles Denkmal der islamischen sakralen Architektur auf jugoslawischem Boden dargestellt hat. Der Autor stellt fest, dass Sinan-beg, der Sandžakbeg der Herzegowina, diese Moschee 1473 gestiftet hat, d. h. fünf Jahre nach der Eroberung Mostars durch die Türken. Die Moschee stand auf der Lokalität Mejdan im dem Stadtviertel (*mahalle*), das nach dem Stifter dieser Moschee Sinan-Paschas Mahala genannt wird. Die Lokalität Mejdan stellt in Mostar die älteste städtische Ansiedlung dieser Stadt dar. Später hat Sinan-Pascha Borovinić, der Sandžakbeg der Herzegowina (1504—1506), diese Moschee umgebaut, erweitert und neben ihr ein Minarett aus Stein errichtet. Die Moschee wurde, soviel bisher bekannt ist, zuerst von den Einkünften zweier Meierhöfe, eines Gartens und vier Baustätten erhalten und später von den Einkünften der Geschäfte, die von den Mostarer Moslims zu diesem Zweck auf Wakufgrundstücken erbaut wurden. Diese Moschee wurde mehrmals renoviert. Zum letzten mal 1906. Sie wurde 1949 abgerissen.

Ausser dieser Moschee hat Sinan-Pascha auf dem Mostarer Mejdan ein öffentliches Bad (*hammam*) erbauen lassen, das im Jahre 1884 niedergerissen worden ist. Dort lag auch das Gerichtsgebäude (*mahkeme*). Am Ende des XVII. Jahrhunderts hat auf dieser Lokalität der Mostarer Gelehrte Mustafa Ejubić, Scheich Jujo genannt (1651—1707), ein Haus erbauen lassen, das als Wohnhaus den Mostarer Richtern (*kadi*) zugeordnet war.

¹⁷ To je Hafiz Hasan Hadžefendić koji je bio kadija u Mostaru koncem prošlog stoljeća.

¹⁸ Arhiva Vakufskog povjerenstva

u Mostaru, zapisnik od 17. aprila 1888. godine (u Arhivu grada Mostara).